

Jerzy Kazimierski

"(Un)masking Bruno Schulz : New Combinations, Further Fragmentations, Ultimate Reintegrations", (red.) Dieter De Bruyn, Kris Van Heuckelom, New York 2009 : [recenzja]

Rocznik Komparatystyczny 2, 301-304

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jerzy Kazimierski

Uniwersytet Szczeciński

***(Un)masking Bruno Schulz. New Combinations, Further Fragmentations, Ultimate Reintegrations.* Ed. by Dieter De Bruyn and Kris Van Heuckelom. New York: Rodopi, 2009, ss. 530. Studies in Slavic Literature and Poetics, Vol. LIV. ISBN 978-90-420-2694-0**

Trudno byłoby narzekać na niedostatek badań nad twórczością Brunona Schulza w Polsce. Tom *(Un)masking Bruno Schulz* pokazuje jednak, iż ów wybitny artysta (postrzegany u nas przede wszystkim jako pisarz, w drugiej dopiero kolejności jako reprezentant sztuk plastycznych) na trwałe zagościł w świadomości badawczej Zachodu. *(Un)masking Bruno Schulz* jest plonem zorganizowanej w maju 2007 roku w belgijskim Leuven międzynarodowej konferencji „The World of Bruno Schulz / Bruno Schulz and the Word: Influence, Similarities, Reception”. Już sam jej tytuł (i podtytuł) wskazuje na interdyscyplinarność oraz zasięg ambicji przyświecających organizatorom, pragnącym możliwie wieloaspektowego ukazania dorobku artysty. Istotnie – obiektami badawczych zainteresowań stały się, prócz prozatorskich dzieł Schulza, także jego grafika, korespondencja oraz wypowiedzi metaliterackie. W konferencji wzięli udział i pomieścili w tomie wydawnictwa Rodopi swoje teksty uczeni z różnych stron świata, nie tylko literaturoznawcy, nie tylko sławiści i nie tylko badacze z Polski (których udział jest wszak znaczący).

Wprowadzenie pióra Dietera Van Bruyna i Krisa Van Heuckeloma ma przede wszystkim zapoznać czytelnika ze skróconymi dziejami „schulzologii” (*Schulzology*), czyli meandrami siedem dekad trwającej recepcji dzieł samotnika z Drohobycza – od pierwszych, często nieprzychylnych reakcji krytyki, przez przemiany stanowisk rodzimego literaturoznawstwa wobec jego twórczości, aż po zarys współczesnych, już nie tylko polskich, badań. Cennym uzupełnieniem

wstępu jest licząca kilkadziesiąt pozycji bibliografia, pozwalająca zorientować się w obfitości prac poświęconych Schulzowi.

Tom *(Un)masking Bruno Schulz* podzielono na cztery części. Dwie pierwsze (*New Combinations: Literature* oraz *New Combinations: Art*) zbierają wypowiedzi przynoszące nowe, komparatystyczne podejście do dzieła Schulza poprzez badanie wpływu na jego twórczość, a także recepcję – innych pisarzy, różnorodnych tradycji oraz nurtów czy trendów. Część trzecia (*Further Fragmentations*) gromadzi teksty proponujące nowe problematyżacje oraz reinterpretacje w kontekstach historycznych i teoretycznych. W ostatniej części (*Ultimate Reintegrations*) pomieszczono cztery próby nowego, całościowego ujęcia twórczości Schulza, konstruujące nowe perspektywy oglądu jego dzieła.

Układ prezentowanej książki, manifestujący się poprzez spis treści, stanowi oczywiście rodzaj kompromisu między możliwymi problematyżacjami poszczególnych badawczych wypowiedzi. Krąg zagadnień, które pojawiają się na kartach *Un(masking) Bruno Schulz*, jest bowiem tak szeroki, że jego poszczególne składniki muszą być obecne w różnych tekstach – niejako niezależnie od miejsca, które przypadło im w układzie całości. Widać to szczególnie w przypadku wskazywania oraz rekonstrukcji funkcjonowania żydowskiej tradycji dzieła Schulza, zwłaszcza na tle porównawczym. Jednak najdalej, bo aż do greckiej mitologii i kosmologii, sięgnął Jörg Schulte, omawiając Schulzowskie użycie metafor oddechu i wiatru. Temat tradycji żydowskiej zaś na plan pierwszy wysuwa się w studium Karen Underhill, badającej ambiwalentne związki pisarza z twórcami jego pokolenia (Martinem Buberem, Walterem Benjaminem, Gershomem Scholemem, Franzem Kafką). Z kolei Andrea Meyer-Fraatz porównuje strategie literackiej asymilacji stosowane przez Schulza oraz Leśmiana, a Sławomir Jacek Żurek analizuje „kabalistyczne myślenie” i stosowanie motywów kabalistycznych u innego autora żydowskiego pochodzenia, Arnolda Słuckiego, w jego poetyckim utworze *Bruno Schulz*. Marta Suchańska-Drażyńska odnajduje paralele między prozą autora *Sklepów cynamonowych* a psychoanalizą freudowską z perspektywy żydowskich korzeni. Wreszcie Alfred Sproede przełamuje obraz Schulza jako propagatora kabalistyki i chasydyzmu.

Odrębny krąg zagadnień pojawia się w tekstach poświęconych motywom obecnym w plastycznych dziełach Schulza. Związkom między pracami baskijskiego malarza Ignacio Zuloagi y Zabalety oraz Schulzowskimi grafikami

(za pośrednictwem Rainera Marii Rilkego) poświęcił swoje studium nad motywem rannego konia Jan Zieliński. Postać nagiej kobiety na sofie, występująca w rysunkach i opowiadaniach Schulza, jest tematem studium Marty Skwary – uwypuklającym transgresyjny oraz innowacyjny względem bogatej tradycji aspekt owego motywu. Ariko Kato bada zaś modernistyczny i masochistyczny wymiar wczesnych Schulzowskich grafik poprzez ich związek z Leopoldem von Sacher-Masochem oraz jego powieścią *Wenus w futrze*.

W retrospektywnym tomie poświęconym Brunonowi Schulzowi nie mogło, rzecz jasna, zabraknąć problematyki związków jego prozy z dziełami innych pisarzy. Ten komparatystyczny wymiar reprezentują studia: Dietera De Bruyna – nad związkami opowiadań Schulza z *Pałubą* Karola Irzykowskiego; Anny Śliwy – nad mitologizacją miasta w twórczości Schulza i Mirona Białoszewskiego; wreszcie Esther Sánchez-Pardo – nad modernistycznym aspektem twórczości autora *Sklepów cynamonowych* oraz coraz bardziej dziś cenionej amerykańskiej pisarki Djuny Barnes.

O krok od wskazanej wyżej problematyki sytuują się zagadnienia recepcji. Ich naświetlenie uzmysławia, jak wiele jeszcze na tym polu jest do zrobienia – i, zarazem, jak szeroko przekracza twórczość Schulza granice polskiego obszaru językowego. Raczej nieoczekiwany (czy też: nieoczywisty) związek między powieścią *Klepsydra* jugosłowiańskiego, jak sam siebie określał, pisarza Danilo Kiša a *Traktatem o manekinach* – stanowi temat szkicu Alfreda Galla. Dzieło Schulza z twórczością Gabriela Garcíi Márqueza poprzez kategorię realizmu magicznego łączy Dorota Wojda. Klasyczny niejako wariant studiów nad recepcją stanowią teksty: Thomasa Anessiego (o paradoksalnym, bo oscylującym między włączeniem i wyłączeniem, miejscu Schulza w warszawskich kręgach kulturalnych lat trzydziestych XX stulecia), Oksany Weretiuk (o recepcji Schulza przez ukraińskich artystów, pisarzy, uczonych i czytelników od lat trzydziestych do dziś), wreszcie Daniela Watta (o adaptacjach filmowych i teatralnych prozy Schulza).

Ostatni (i najszerzy) z kręgów tematycznych tomu (*Un)masking Bruno Schulz* stanowią zagadnienia estetyki, poprzez które nierzadko próbują badacze dokonać całościowego oglądu dorobku autora *Sanatorium pod Klepsydrą*. Mieczysław Dąbrowski analizuje związek kategorii melancholii i ironii w Schulzowskiej prozie, a Jerzy Jarzębski – „ironiczny ład” oraz „dyskurs uwodzieleński”

wpisane w poetykę fragmentu. Tekst Michała Pawła Markowskiego ujmuje ironiczny wszechświat Schulza jako ustawiczną dekonstrukcję tradycyjnych, lecz w istocie pozornych opozycji – na przykład metafizycznego dualizmu (przeciwieństwa istoty, esencji – i zjawiska, pozorów, fenomenu). Janis Augsburg z kolei podkreśla intelektualny eklektyzm dzieła Schulza, operującego estetyką rozpadu i transgresji, których źródeł szuka już w metafizyce Schopenhauerowskiej.

Obszerny tom *(Un)masking Bruno Schulz* ma szansę zapoznać anglojęzycznego czytelnika ze współczesnymi kierunkami badań nad dziełem Brunona Schulza. Przyjęta, jak najsłuszniej, komparatystyczna perspektywa umożliwia pokazanie uniwersalnych (ponadnarodowych, międzykulturowych i interdyscyplinarnych) aspektów jego twórczości.

*(Un)masking Bruno Schulz. New Combinations, Further Fragmentations,
Ultimate Reintegrations.*

Ed. by Dieter De Bruyn and Kris Van Heuckelom. New York: Rodopi, 2009.

Summary

The volume, which is both comparative and interdisciplinary, shows the multifaceted side of Bruno Schulz's works, namely prose, drawings, correspondence and metaliterary statements. Introduction contains the history of scientific reflection upon *Schulzology* and brings prolific bibliography of the following issue. Two first parts of the volume include views which demonstrate new comparative approach to Schulz's books through checking the influence of other writers, various traditions, styles and trends on Schulz's writings. The third part gathers the statements which propose new aspects and reinterpretations in historical and theoretical contexts. The last part is the mixture of four attempts of new, comprehensive summary of Schulz's writings, creating new perspectives on Schulz's oeuvre.

Jerzy Kazimierski